

Secchia, druhý muž PCI, přiklánějící se k ozbrojenému povstání mnohem rozhodněji než nejvyšší představitel strany P. Togliatti. Stalin chápal, že pokud začnou první, stánu komunisté před světem jako viníci, zodpovědní za rozpoutání občanské války v Itálii, a vyprovokují anglo-americkou intervenci. Na setkání v Moskvě Secchioví řekli: „Domníváme se, že v tuto chvíli není třeba směřovat k povstání, ale je nutné být na ně připraven, pokud protivník zaútočí. Bylo by dobré posílit organizace italských partyzánů, nashromáždít větší množství zbraní. Je třeba dostat pár svých lidí do štábu a řídicích orgánů protivníka. [...] Je nutné mít oči, mít rozvědku.“ Italská komunistická strana požádala o pomoc ve výši 600 000 dolarů (suma odpovídající dnešním 5 milionům), přičemž peníze byly okamžitě vyplaceny v „tajné hotovosti“.

Stalin: „Můžeme je vyplatit třeba hned, ať si je s. Secchia odveze sám. Jaké bankovky budou italská soudruzi potřebovat, dvěšty- nebo pětadvacetidolarové nebo ještě nějaké jiné.“
 Secchia: „Nejlepší budou stodolarové bankovky.“ Jménem italské komunistické strany vyjadřuje vděčnost soudruhu Stalinovi.

Stalin: „Není zač. Je to pracující třída, kdo vám pomáhá. Štěstí že pracující třída je v naší zemi u moci.“ | Istočník 5–6/1993, s. 123–135.

LITERATURA

- Cholodnaja vojna: novyje podchody, novyje dokumenty*, Moskva 1995.
 M. M. NARINSKIJ, *SSSR i plan Maršalla*, Novaja i novejšaja istorija 1993, č. 2.
 V. ZASLAVSKY, *Lo Stalinismo e la Sinistra Italiana. Dal mito dell'Urss alla fine del comunismo* 1945–1991, Roma 2004.
 A. A. ALEXANDROV-AGENTOV, *Ot Kollontaj do Gorbačeva*, Moskva 1994.
 L. J. GIBIANSKIJ, *Forsirovanije sovětskoj blokovej politiky*, in: *Cholodnaja vojna*. 1945–1963, (ed.) N. I. Jegorova, A. O. Čubarjan, Moskva 2003.

4.3.11. „Ždanovština“

Sovětská propaganda, vedená ideologickým tajemníkem ÚV VKS(b) Andrejem Andrejevičem Ždanovem a popoháněná Stalinovými příkazy, začíná od roku 1946 ve svérázně reakci na Churchillovu fultonskou řeč ostře vystupovat proti projevům „ochablosti“ a „poklonkování Západu“ v řadách inteligence a vzdělaných vrstev obyvatelstva. Cílem „ždanovštiny“ bylo především vyleptat z vědomí lidí to, co viděli v době války v evropských společnostech.

V poválečných měsících, kdy lidé po neuvěřitelném vypětí pocítili veškerou tíhu bídy a bezpráví, zaplnila duchovní vakuum literatura a poezie. V Leningradě i v Moskvě se poetické a literární večery staly společenským ventilem, sály byly přeplněné. Když na moskevském večeru poezie v dubnu 1946 přečetla mezi jinými spisovateli a básníky Anna Andrejevna Achmatovová své verše, celý sál povstal a bouřlivě aplaudoval velké ruské básníře. Vyprávělo se, že když o tom referovali Stalinovi, položil otázku: „Kdo to vstávání zorganizoval?“

Dne 9. srpna se v Kremle konalo zasedání organizačního byra ÚV, kde se Stalin pustil do Anny Achmatovové a Michaila Zoščenka, jehož ironické povídky přiváděly vůdce k zuřivosti. A. Prokofjev, vedoucí leningradského oddělení Svazu sovětských spisovatelů, přizvaný na poradou, rychle pochopil, že vypukne státní pogrom v literatuře, a bez váhání jej podpořil.

Ze stenografického záznamu debaty J. Stalina s A. Prokofjevem:

„[A.] Prokofjev: Nepovažuji za velký hřích, že byly uveřejněny verše Anny Achmatovové. Je to básnička s nepříliš silným hlasem, a řeči o smutku nejsou ani sovětskému člověku cizí.

Stalin: Anna Achmatovová, kromě toho, že má staré jméno, co se na ní dá ještě najít?

Prokofjev: V tvorbě z poválečného období lze najít řadu dobrých veršů. Třeba báseň *První Dalekonosná* o Leningradě.

Stalin: Dvě tři básničky a tím to hasne, nic víc.

Prokofjev: Básni na aktuální téma je málo, ale je to básnička starého ražení, s dávnou vytvořenými názory, a už nedokáže, Josifě Vissarionoviči, přijít s něčím novým.

Stalin: Tak ať ji tisknou někde kdekoli jinde, ale proč ve *Zvezdě*?

Prokofjev: Musím podotknout, že to, co jsme odmítli ve *Zvezdě*, otiskli v *Praporu*.

Stalin: Dostaneme se i k *Praporu*, ke všem se dostaneme.

Prokofjev: To bude jedině dobře.“

Ihned poté byla uveřejněna tři usnesení ÚV VKS(b) o literárně-uměleckých časopisech, filmech a divadle, která si kladla za cíl dostat do vědomí činitelů těchto nejmasovějších sfér kultury směrnice, kterými se měli závazně řídit při své práci. Tyto stranické dokumenty byly připraveny Ždanovem. Největší rozruch vyvolalo usnesení O časopisech *Zvezda* a *Leningrad* (14. srpna 1946), které se stalo tématem referátu, s nímž přišel toho dne vystoupil sám Ždanov před leningradskými spisovateli a místním stranickým aktivem. V usnesení se hovořilo o tom, že se v sovětské literatuře objevilo „mnoho myšlenkově plytkých a ideologicky škodlivých děl“. Úder směřoval na M. M. Zoščenka, kterého usnesení označovalo za „vyvrhele a bidáka“ (formulace samotného Stalina), a A. A. Achmatovovou. Ve svém referátu přidal Ždanov na adresu Zoščenka a Achmatovové ještě více bulvárně pavlačových nadávek. Stalin byl spokojen: „Myslím, že referát dopadl výtečně. Je třeba ho dát co nejdříve do tisku a potom vydat jako brožuru.“

V usneseních o časopisech *Zvezda* a *Leningrad* byla znovu potvrzena zásada sovětské literatury, vyhlášená v roce 1934 na I. sjezdu sovětských spisovatelů, na němž vystoupil Ždanov ještě před Gorkým s úvodním referátem: „Síla sovětské literatury, nejpokrokovější literatury na světě, spočívá v tom, že je literaturou, která nemá a nemůže mít jiné zájmy kromě zájmů lidu, zájmů státu. Úkol sovětské literatury spočívá v tom, aby pomohla státu správně vzdělávat mládež, odpovídat na její požadavky, vychovávat z nové generace generaci čilou a bdělou, věřící ve svou věc, nebojící se překážek, odhodlanou všechny překážky překonat.“ Co se týká časopisu *Zvezda*, který se provinil tím, že se na jeho stránkách „objevilo mnoho myšlenkově plytkých, ideologicky škodlivých děl“, bylo jeho nejhrubší chybou „poskytnutí literární tribuny spisovateli Zoščenkovi, jehož díla jsou sovětské literatuře cizí. Redakci *Zvezdy* je známo, že se Zoščenko dávno specializoval na psaní prázdných, bezobsažných a nechutných věcí, na kázání hnilobné bezideovosti, banality a apolitičnosti, kterými záměrně dezorientuje naši mládež a otravuje její vědomí.“ Další těžký prohřešek časopisu spočívá v tom, že „všemožně popularizuje také tvorbu spisovatelky Achmatovové, jejíž literární i společensko-politický profil je sovětské veřejnosti dostatečně dlouho znám. Achmatovová je typickou představitelkou prázdné poezie prosté idejí, jaká je cizí našemu lidu. Její básně, prostoupené duchem pesimismu a úpadkovosti, vyjadřující vkus staré salonní poezie, zastydělé na pozicích buržoazně-aristokratického estétství a dekadence – umění pro umění, která nechce držet krok s potřebami svého lidu, působí škodu věci výchovy naší mládeže a nemohou být v sovětské literatuře tolerovány.“ Kromě toho „se v časopise začala objevovat díla, která pěstují duch poklonkování současné buržoazní kultuře Západu, která je sovětskému lidu cizí“. Téže chyby se dopustil časopis *Leningrad*, který poskytl své stránky

„prázdným a apolitickým veršům Achmatovové“ a uveřejnil „řadu prací proniknutých poklonováním všemu cizím“.

ÚV konstatuje, že vedení Svazu sovětských spisovatelů, a zejména jeho předseda s. Tichonov, nepřijali žádná opatření k zlepšení situace v časopisech *Zvezda* a *Leningrad*, a nejenže nezahájili boj se škodlivým vlivem Zoščenka, Achmatovové a jim podobných nesovětských spisovatelů na sovětskou literaturu, ale dokonce dopustili proniknutí tendencí a mravů cizích sovětské literatuře do těchto časopisů.

Usnesení, a ještě více samotný referát, zapůsobily i za hranicemi SSSR jako explozivní bomba; nejen kvůli nesnášenlivosti těchto projevů, které demonstrovaly přitvrzení stranické linie při řízení veškerého kulturního života, ale i proto, že se terčem útoků stali tak proslulí spisovatelé jako Anna Achmatovová a Michail Zoščenko, použití zde jako „příklad“, aby bylo všem jasné, že naděje na čerstvý vzduch v literárním a kulturním životě Ruska po vítězném zakončení války s nacisty jsou neopodstatněné.

Ve skutečnosti se tato vystoupení neomezovala na úzký okruh inteligence, již bylo dáno na srozuměnou, že zásady „socialistického realismu“ – ideovost, třída, strannickost – v literatuře a umění jsou stejně jako dříve posvátné; byla adresována nejširší veřejnosti s cílem zapojit celou zemi a mobilizovat ji jako prostředek ideologických kampaní.

Stalinův a Ždanovův útok cílil na ruskou kulturu, oživil v letech války, a snažil se za ni znovu dosadit stranicko-mocenskou náhražku, sloužící mobilizaci lidových sil. Ždanovština přerвала počínající proces návratu osobnosti ruské kultury z emigrace zpět do Ruska. Konkrétně vynikající spisovatel a laureát Nobelovy ceny Ivan Alexejevič Bunin učinil pevné rozhodnutí nejezdit z Francie do Ruska, jakmile se seznámil s usnesením o časopisech.

Jak vzpomínal básník a spisovatel Konstantin Simonov, „i na konci války, i bezprostředně po ní, i v šestačtyřicátém roce se poměrně početnému okruhu inteligence, přinejmenším té umělecké (...) zdálo, že musí dojít k něčemu, co nás posune směrem k liberalizaci. Ždanovova vystoupení znamenala novou fázi represí ve všech oblastech kultury a byla předzvěstí toho, že po Velké vlastenecké válce začíná nová válka, které se posléze bude říkat ‚studená‘“.

Na pokyn politbyra se objevují divadelní hry, filmy, články a romány, které připravují občany SSSR na konfrontaci se Západem. „Ždanovština“ rdousila upřímné vlastenecké cítění, jaké ruská kultura získala v letech války. Ihned po usnesení o literárních časopisech z února 1948 následovalo usnesení ÚV, v němž byla hudba D. D. Šostakoviče, S. S. Prokofjeva a A. I. Chačaturjana prohlášena za „formalistickou“ a „cizí lidu“. Cenzura začala řídit na všech úrovních. Cenzoři, redaktori časopisů, členové repertoárových výborů se báli brát na sebe odpovědnost za výskyt čehokoli svěžího, talentovaného a novátorského v literatuře, na divadle, ve filmu. Pouze osobní Stalinova intervence mohla odstranit cenzurní překážky. Tak se objevily talentované novely o válce – *V stalingradských zákopech* Viktora Někrasova a *Hvězda* E. Kazakeviče. Spisovatelé a básníci z řad válečných veteránů byli přitom zbaveni možnosti promluvit nahlas o tom, co prožili. V roce 1946 Stalin tvrdě kritizoval Sergeje Ejzenštejna za druhou část filmu *Ivan Hrozný*, když spatřil paralely mezi šleným carem s jeho opričníky a svou vlastní vládou. Po Stalinově prohlášení, že sovětská kinematografie má vytvářet pouze „vrcholná díla“, klesl počet natáčených filmů na 7–9 ročně.

Propagandistický pogrom rovněž likvidoval naděje představitelů vědy a kultury na ukončení izolace a obnovení kontaktů s okolním světem. V květnu 1947 se konal „čestný soud“ s profesory N. G. Kljujevovou a G. I. Roskinem, kteří údajně předali Američanům tajemství technologie přípravy léku proti rakovině (ve skutečnosti uvěřitelní v americkém časopise články o výzkumech, které nakonec nevedly k praktickým výsledkům). Poté následovaly další „čestné soudy“, po nichž se sovětská vědecká komunita nejen tisknout své příspěvky v zahraničních časopisech, ale i jen se stykat se svými západními kolegy.

Pokud jde o samotného Ždanova, nutno říci, že jeho osobní odpovědnost je stejně jako odpovědnost dalších vedoucích činitelů strany nezpochybnitelná, třebaže relativní. Jak píše ve svých pamětech stranický pohlavár právě tohoto typu Nikita Chruščov: „Ždanov tehdy sehrál roli, jaká mu byla přidělena, ale plnil přece jen Stalinovy přímé pokyny. Myslím, že pokud by Ždanov osobně určoval politiku v těchto otázkách, nebyla by tak tvrdá.“ (Voprosy istorii 1991, 10–11, s. 64) Ždanovo jméno se však stalo symbolem, a termín ždanovština (ždanovismus) označuje v evropských jazycích komunistickou kulturní politiku, založenou na cenzuře a represích, zákazech a diktátu.

LITERATURA

- A. ARTIZOV, O. NAUMOV (ed.), *Vlast i chudožestvennaja intëlligencija. Dokumenty CK RKP (b) – VKP(b) – VČK – OGPU – NKVD o kulturnoj politike*, Moskva 1999.
 D. G. NADŽAFOV, Z. S. BĚLOUSOVA (ed.), *Stalin i kosmopolitizm. Dokumenty Agitpropa CK KPSS 1945–1953*, Moskva 2005.
 D. L. BABIČENKO, *Pisatelji i cenzory. Sovetskaja literatura 1940-ch godov pod političeskim kontrolom CK*, Moskva 1994.
 KONSTANTIN SIMONOV, *Istorii tjaželaja voda*, Moskva 2005.
 O. V. CHLEVNJUK a kol. (red.), *Politburo CK VKP(b) i Sovet Ministrov SSSR, 1945–1953*, Moskva 2002.

4.3.12.

Příprava sovětské společnosti na novou válku.

Mobilizační hospodářství. RVHP

Převod sovětského hospodářství na mírové poměry byl v souvislosti s vyostřením konfrontace se Západem na konci 40. let vystřídán jeho remilitarizací. Po vypuknutí korejské války (srov. 4.3.13.) mnohonásobně vzrostly vojenské objednávky. Letecký průmysl měl v roce 1953 dosáhnout výroby 20 000 letadel ročně. Stalin nařídil vytvořit válečné letectvo o síle 59 400 letadel, a téměř každý den mu přicházely na stůl údaje o tom, jak toto dílo pokračuje.

V březnu 1948 byla za nejpřísnějšího utajení zorganizována polární expedice pod kódovým označením „Sever-2“. Účastnila se jí velká skupina letadel, včetně stíhaček LA-11. Byli vybráni prvotřídní piloti, mající zkušenosti s prací ve vzdálených zeměpisných šířkách. Velitelem skupiny byl letec Michail Vodopjanov, Hrdina Sovětského svazu, který obdržel tento titul v roce 1934 za záchranu čeljuskinovců. Před expedicí svolal všechny její účastníky vrchní velitel válečného letectva, maršál Veršinin, a oznámil jim její hlavní cíl: prověřit možnost vytvoření základen pro doplnění paliva přímo na driftujícím ledu za účelem dopravení atomové bomby, jejíž vývoj tehdy ještě nebyl dokončen, na území USA a zasazení jaderného úderu. Od letců byla vyžadována